

Dini Motifli Terör Fenomeni Ve İslam'ın Siyasal İstismarı

Prof.Dr. H.Ezber BODUR*

Özet

Bu makalenin birinci bölümünde kısaca; dinin kötüye kullanılmasına atıfta bulunularak dini motifli terörizmin üzerinde durulmuştur. Şüphesiz geleneksel İslami topluluk içerisinde dini metinlerin kimi ulema ve dini liderler tarafından radikal oluşumlar için bir alt yapı oluşturacak tarzda yorumlanması ve açıklanması dini motifli terör eylemleri üzerinde etkili olabilecektir. Bu bakımdan kendi siyasal amaçlarına uygun olarak radikal liderler tarafından açıklanan dini dogmaların mahiyetini ve yerini incelemek önemlidir. Bu yazının amacı İslam'ın siyasal kullanımından etkilenen terörizmi analiz etmektedir. Bilindiği gibi İslam terör ve şiddete karşıdır, yani, terörizm ve bununla ilişkili organize şiddet hareketlerinin kaynağı din değildir. Dini şiddetin başlıca güdüleyicisi dinden ziyade ekonomik ve sosyopolitik saikler olmaktadır. Ancak dinin siyasal amaçlar için istismar edilmesi ve kötüye kullanılması terörist faaliyetler üzerinde etkili olabilir ya da onun kaynaklarından biri olarak görülebilir. Bu yüzden şiddet izlenimi veren bazı dini metinlerin modern anlayış ve şartlar çerçevesinde yeniden yorumlanması bir zaruret halini almıştır. Toplumun evrimiyle din dahil tüm toplumsal kurumlar kendi asli alanına çekilmiştir. Yapısal farklılaşma süreciyle din de laiklik çerçevesinde kendi alanında uzmanlaşmalıdır. Böyle bir anlayışın en azından tabiat üstünden bir onaya yer vermeyerek, dini motifli terörizmin önlenmesine katkıda bulunabileceği söylenebilir.

Anahtar kelimeler: fundamentalizm, dinî terörizm, siyasal İslam.

* KSÜ İlahiyat Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

Terror Phenomenon with Religious Motive and Political Exploitation of Islam

Abstract

The first section of this article briefly explores the terrorism with religious motive by reference to the misuse of religion. Of course the explanations of religious texts by Ulama and religious leaders in such a way that to build an infrastructure for radicals within the traditional Islamic Community may influence on radical movements. So it will be important to examine the nature and place of religious dogmas which were explained by radical leaders in accordance with their political aims. The religious discourse which is developed by them will be explored in the formation of radical movements. In fact, the objective of this article is to analyze the terrorism which is influenced by the political use of Islam. As we know Islam is against to the terror and violence, so it is seen that the source of terrorism and related organized violence is not religion. We can say that religious violence is mainly motivated by the economical and socio-political circumstances. But misuse and exploitation of religion for a political aim may be influential on the terrorist activities, or religion can be viewed one of the sources of it. For this reason some of the religious texts which make the impression of reminding violence must be reinterpreted in terms of modern understandings and conditions. Through the evolution of society all of the societal institutions, including religion, increasingly specialized. With the process of structural differentiation religion must perform fewer functions which are related its main area in the framework of secularism. I think this understanding at least by giving suction from the supernatural will contribute the prevention of terrorism with religious motive.

Key words: *fundamentalism, religious terrorism, political Islam.*

Terörizmi; sosyal ve siyasal hedefler uğruna, yönetimi,

halkı veya toplumun herhangi bir kesimi üzerinde yılgınlık yaratmak ve korkuyu kalıcı kılmak için cana ve mala karşı meşru olmayan güç ve şiddet kullanmak biçiminde tanımlayabiliriz. O halde terörizm, ister meşru otoriteye karşı, isterse bunu devirip yerine kendi meşru olmayan otoritesini kurmaya yönelik olsun, siyasal mesajı iletme ya da siyasal amaçlarını topluma dayatmak suretiyle kurban seçilen kesimden daha geniş bir topluluğu korkutup sindirerek nüfusun belli bir bölümünde davranış değişikliği husule getirmek için tehdit veya şiddet kullanımı olmaktadır.¹

Amerika Birleşik Devletleri'nin ekonomik ve askeri gücünün sembolleri olan binalara karşı 11 Eylül 2001'de gerçekleştirilen korkunç saldırıların failleri olan teröristlerin, halkının çoğunun Müslüman olduğu Arap dünyasından olması ve bu insanlık dışı saldırıların din adına gerçekleştirilmesi, din ve terör etrafında yoğun bir tartışmanın başlamasına neden olmuştur. Ayrıca İslam adına terör eylemine girişilmesi ya da silahlı mücadeleye ve şiddete başvuran radikal İslamcılığın insanlık için ortak bir tehdit olarak algılanması, dikkatleri bilhassa son 30 yıldır Mısır ve Filistin gibi Arap Orta Doğusunda görülen Müslüman Kardeşler ve bunun türevleri, Hamas, Hizbullah gibi lokal mahiyetteki radikal İslamcı terörizm fenomeninden bunların ürettiği küresel İslami terör olgusuna çekmiştir.² Daha doğrusu siyasi ve akademik çevrelerce yapılan çalışmalara paralel olarak medyada çok sık görülen radikal İslamcılığın din adına silahlı mücadeleye girişmesi olgusu ve şiddete başvurusu, terörizm ve İslam konusunda yoğun tartışmaların, yorumların, açıklamaların yapılmasına neden olurlen bir bakıma din terör ilişkisinin yönünü de belirlemiştir.

¹ A.Garrison, "Terrorism: The Nature of Its History", *Criminal Justice Studies*, Vol. 16 (1), 2003, s. 39; Y.Primakov, "World Challenged: Fighting Terrorism in the Twenty-First Century", *Brookings Intimations*, Washington, 2004, s. 20-29.

² Bkz: J. Esposito, *Unholy War: Terror in the Name of Islam*, Oxford University Press, 2003.

Dini Terörizm Fenomeni

Aslında din ve siyaseti kimlikle birleştiren, devletleri ve toplumları kendi din anlayışları etrafında oluşturdukları ideolojik temele göre biçimlendirmeye çalışan radikal İslamcı oluşumların 11 Eylül'e giden süreçte lokal mahiyette, daha çok iç ve dış şartların sonucunda düşman olarak algıladıkları hedeflere karşı canlı bombalar kullanarak ya da farklı biçimlerde terörist faaliyette buldukları bilinmekteydi. Bu çerçevede bilhassa Arap dünyasındaki rejimlerin genelde otoriter ve anti-demokratik bir yapıda oluşları ve geleneksel olarak İslam'ın bu toplumlardaki hakim konumu, İslamcı hareketleri, sosyo-ekonomik ve siyasal hedeflerine ulaşmada söylemlerini haklılandırma hususunda İslami gelenekten seçilmiş unsurları kullanmak suretiyle muhalefette alternatifsiz bırakmaktadır. Genelde silahlı mücadele anlayışını benimsemiş olan radikal İslamcılığın, Arap dünyasının kendi iç sosyo-ekonomik, siyasi, dini ve kültürel problemleri çerçevesinde dışsal faaliyetlerin de etkisiyle geliştirdiği ideolojik söylemleri, taşıdığı dini renk tonuyla, İslamcı boyutun öne çıkmasına neden olmuştur. Böylece lokal dinamikleri ve çevresiyle, sosyo-ekonomik ve politik faktörlerin bir kombinasyonu bağlamında, geleneksel İslami kaynaklardan devşirdikleri kavramların kendi anlayışları çerçevesinde yorumlarıyla halkı mobilize etmek isteyen militan İslamcı hareketler, meta-anlatılara yada altın çağ gibi mitsel referanslarla daha bir İslamcı görünüm elde etmek istemişlerdir.³

Böyle bir süreçte 11 Eylül saldırıları bir yandan terörizmi İslam'la ilişkilendiren çok sayıda yazının yayınlanmasına bir yandan da İslam ve Müslümanlar hakkında öteden beri var olan ön yargı kalıplarının pekişmesine katkıda bulunmuştur. Nitekim İsveç'te yapılan bir araştırmada, üçüncü dünya ile

³ M. Gnapp, "The Concept and Practice on Jihad in Islam", Parameters, Vol. 33 (1), Spring 2003s. 82-94

ilgili medyada verilen haberlerin %25 civarında olduğu ve bunun da %85'nin İslam ve şiddet konusunun oluşturduğu belirtilmiş, medyanın İslam ve çeşitli şiddet formları arasında bağlantı kurmada çok önemli rol oynadığı ve medyanın kamuoyunda İslam hakkında ön yargıların oluşmasındaki payının yüksek olduğu sonucuna varılmıştır.⁴

Öte yandan tüm dinler hakkında objektif bilgilerin verildiği iddia edilen Batı'daki ders kitaplarında İslam konusu, Hıristiyan dünyasında ön yargılı genel İslam imajını yansıtabilecek biçimde özenle seçilen konular ve okuma parçaları ışığında ele alınarak İslam'a karşı güçlü bir negatif tutum sürdürülmüştür. Bu çerçevede İslam, fatalistlik, fanatik, şiddet yanlısı, baskıcı, dışlayıcı, saldırgan olarak resmedilmiş, kadının rolü, had cezaları, cihat, şehitlik, darü'l-harp, darü'l-İslam, insan hakları konularında yanlış değerlendirmelerle klasik oryantalist söylem yeniden gündeme getirilmiştir.⁵ Bu bağlamda kimi ilim adamlarının oryantalist bakış açısından terör eylemleri ile ilgili değerlendirmeleri, klasik İslami kavramlar olarak darü'l-İslam ve darül'-harp ikiliği üzerinde temellendirilerek tüm hayatı kapsayan kurallar bütünü olarak değişmeyen bir İslam anlayışı ortaya konulmuştur.⁶

Batılı medyada İslam, ya İhvan-ı Müslimin, Cemaat-i İslami, Rabıta gibi İslamcı hareketlerin ideologlarının söylemlerine ya da katı Vahabilik esaslarına dayandırılmaktadır. Böylece Hıristiyan din adamları, aydınlar, medya, popüler kültür ürünleri, akademik çevreler, siyasetçilerin görüşleri, Batılı seyahatçilerin İslam alemine yaptıkları seyahatlerle ilgili gezi notları ve kitaplarda İslamiyet ve Müslümanlar hakkında verilen yan-

⁴ J. Otterbeck, "The Depiction of Islam in Sweden", *The Muslim World*, Vol. 92, Spring 2002, s. 150-151.

⁵ Otterbeck, *The Depiction of Islam*, s. 153

⁶ Bu konuda örnek olarak bkz: B Lewis, *The Crisis of Islam: Holy War and Unholy Terror*, The Modern Library, New York, 2003; B. Lewis, *What Went Wrong? Western Impact and Middle Eastern Response*, Oxford University Press, Oxford, 2002.

lış bilgiler, negatif imajın gelişmesine katkıda bulunmuştur.⁷

Böylece bu geleneksel kavramsallaşma çerçevesinde İslam'ın yapısında Müslüman olmayanlara karşı bir düşmanlığın olduğu belirtilerek Batı medeniyeti ile İslam arasındaki kompleks ilişkinin çatışmacı bir karakter taşıdığı vurgulanmıştır. İslamcı teröristlerin eylemlerine bakarak İslam'ın terörle özdeşleştirilmesi yönünde bir genellenin yapılması, Hıristiyan, Musevi ya da başka bir dine mensup olanlar arasında da teröre bulaşanların olabileceği göz önünde bulundurularak, nasıl ki bir Hıristiyan ya da Musevi terörizminden söz edilmesi mümkün değilse İslam'ın da terörizmle bir tutulamayacağı belirtilmelidir. Hatta din ve terörizmin tarih boyunca kimi zaman birlikte hareket ettiği, bunun tarihinin de bir Musevi grubunun milattan önce 66-72 tarihinde Romalılara karşı terörist kampanyaları yürüttüğü 2000 yıl öncesine kadar gerilere uzandığından söz edilmektedir.⁸ Ancak bu tür bir yaklaşma, hiçbir Hıristiyan veya Musevi dinine mensup olanın kendi dini adına terör eylemine girişmediğini, buna karşılık kendisinin Müslüman olduğunu ifade eden teröristin eylemlerini İslam adına gerçekleştirdiğini açıkça belirttiği ifade edilerek karşı çıkmaktadır.

Lewis, dehşet verici 11 Eylül terör olaylarının, İslam hakkındaki sınırlı ve yanlı oryantalistik çalışmalarla, bunlara karşı müdafaacı tutumlarıyla bu ön yargıları pekiştirmekten başka işe yaramayan Müslümanların tepkisi şeklindeki gelişmelere ilaveten mevcut popüler ve siyasal kültür ürünlerini teşvik ederek İslam ve terörü kolayca birbirine bağlayan yazıların sayısını artırmıştır. Hele dini şevk ve heyecanı ağır basan, ideolojik yönelimli türedi yazarların magazinsel boyutta konuyu ele almaları, neredeyse terörün tek adresi olarak dini göstermekte bir konsensüs oluşturmuştur. Şüphesiz bu konudaki

⁷ Otterbeck, "The Depiction of Islam", s.154-155

⁸ Garrison, "Terrorism...", s. 44

bütün çalışmaları, klasik oryantlizmin basmakalıp söylemini yeniden ısıtıp, bunu tüketmeye hevesli ve hazır bir topluluğa sunma biçimindeki bir değerlendirmenin yanlışlığı da ortadadır. Bu verili ve incitici trende ve sansasyonel ürünlerin baskınlığına rağmen terörizmin tüm boyutlarını objektif biçimde ele alan, insanlığın bu belaya niçin maruz kaldığını inceleyen ciddi, seviyeli ve bilimsel çalışmalar da yapılmaktadır.⁹

Her ne kadar 11 Eylül saldırılarından sonra gerek ABD başkanı Bush'un gerekse İngiltere başbakanı Blair'in terörizme karşı küresel çapta başlattıkları mücadelenin İslam'la ilgisinin olmadığı yönünde demeçler verseler de, İslam'la terörizmin özdeşliğini çağrıştıracak İslamcı terörle savaş bahanesi Batı medeniyeti ile İslam arasında eski bir gerilimin yeniden gündeme gelmesini sağlayacak, yukarıda kısmen değindiğimiz ön yargıları önlemek yerine giderek artıracaktır. Elbette her geçen gün daha da radikalleşen İslam tehlikesi ve tehdidine karşı önlemlerin alınması ve İslam adına teröre bulaşanların etkisiz hale getirilmesi ve terörizm belasından kurtulma yolunda ciddi adımların atılması gerekir. Hele aralarında farklılık gösteren hiç de monolitik bir görünüm arz etmeyen ve karmaşık yapı sergileyen militan İslamcı örgütlerin eylemelerini lokal düzeyden çıkararak global terör ağları yoluyla küresel boyuta taşımaları bu konuda alınacak tedbirlerin önemini daha da artırmıştır.

Amerika Birleşik Devletlerinin Orta Doğu'daki rolü ve istihbarat birimlerinin çeşitli bölgelerdeki terörist örgütleri denge unsuru olarak görüp alttan alta destekleme yönündeki politikaları çerçevesinde, Afgan-Rus (1979-1989) savaşında cihat bölgesi olarak kutsallaştırılan Afganistan'da Ruslara karşı savaşmak üzere çeşitli Müslüman topluluklardan militanlar devşirildiği bilinmektedir. Rusların Afganistan'dan çekilmeleri-

⁹ Aslad Abu Khalil, "The Islam Industry and Scholarship", Middle Eastern Journal, 58 (1), Winder 2004, s. 130-137

nin ardından buraya cihat yapmak üzere gelen savaşçılar ülkelerine döndüklerinde bir yandan kendi yönetimlerini İslam dışı sayarak devirip yerine kendi dinsel ideolojileri doğrultusunda bir İslam devleti kurma ve Batı etkisini yok etme uğraşısında, silahlı mücadele yolunu seçen çeşitli radikal İslamcı hareketleri örgütleyerek terörist faaliyetlere ivme kazandırmışlardır.¹⁰

İslam aleminde radikal İslamcı akımların 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren nüfuzlarını giderek artırmalarından önce, İslam'ın içinde yenileşme girişimi ile ilgili uzun bir tarihi tecrübeye dayalı farklı oluşum tiplerini belirtmekte yarar vardır. Bu çerçevede radikal İslamcı söylemin bu geniş İslami bağlam içerisinde oluşan ve dönemlerinin şartlarına göre biçimlenen akımlardan etkilenerek doğduğunu söyleyebiliriz.

İslam'ın geleneksel coğrafi yayılmacılığı ve toplumsal nüfuzu biçimindeki eski içsel dinamik kalıpları bağlamında,¹¹ Ortaçağ ortodoks reform ve puritanik köktencilüğün prototipini oluşturan Hanbeliliğin müteakip siyasal İslamcı hareketlerin oluşumunda büyük payı vardır. Ortaçağda ve erken modern dönemlerde, çoğu kere her asrın başında bir müceddidin geleceği ve İslam'ı bidatlerden arındıracağı¹² şeklinde rivayet edilen bir hadis çerçevesinde birçok müceddit ortaya çıkmış, hatta kolonyal dönemlerde bu figür mehdi anlayışıyla birleştirilerek siyasi bir mahiyete büründürülmüştür.

Deniz taşımacılığının 17. yüzyıldan itibaren 18. ve 19. yüzyıllarda giderek daha fazla gelişme göstermesi, Müslümanların yabancı kültürlerle temasını kolaylaştırmış, uluslararası kültürel etkileşim İslam dünyasında gerilim, meydan okuma,

¹⁰ Küresel radikal İslam'ın doğuşu ile ilgili bkz: D. Cook, *Understanding Jihad*, University of California Pres, Ewing, No. 1, 2005, s. 158

¹¹ Said Amir Arjomand, "Islam, Political Change and Globalization" *Thesis Eleven*, Number 76, February 2004, s. 10

¹² J. Clavert, "The Mythic Foundations of Radical Islam", *Orbis*, 48 (1), Winter 2004, s. 33

uyuşmazlık, sürtüşme ve uyum süreçleri biçiminde çeşitli tepkilerin gelişmesine yol açmış, yenileşme yönünde dini oluşumları teşvik etmiştir.

Bilhassa 19. yüzyıl başında, Asya’da, Kafkaslarda ve kuzey Afrika’da neo-sufi hareketler olarak isimlendirilenler dahil, Sumatra ve Nijerya’da cihat hareketlerine şahit olunmuştur. Batı’nın siyasal ve kültürel meydan okumaları ile 19.yüzyılın ikinci yarısında ve 20. yüzyılın başında yüz yüze gelen İslam dünyasında bu sürece verilen tepkiler, ana hatlarıyla seküler modernizm, İslami modernizm ve İslami köktencilik biçiminde oluşmuştur.¹³ Bu tepkilerden biri olan dini modernizm, geleneksel ihyaçıların aksine, daha önce misli görülmemiş derecede etkili ve güçlü olan Batılı ülkelerin siyasal, ekonomik ve kültürel hakimiyeti çerçevesinde İslam’ın dünyevi gç olarak zayıflaması, Müslümanların “insanlık için ortaya çıkarılmış en iyi toplum” (3/110) olduğu yönündeki ayeti çok önemseyen reformcuları etkilemiştir. Böylece İslami modernizm biçimindeki tepki bağlamında, çeşitli İslami anlayışların inşaa edilmesine şahit olunmuştur.

Batılı kolonyalist fetihlerin sonucu olarak deniz ticareti ve taşımacılığının genişleyip, yaygınlaşması, modernleşme ve sanayileşme gibi makro değişim süreçleri, Müslüman dünyanın periferisinde çeşitli dini hareketlerin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır. Aslında cihatçı ve mehdici karakteriyle Batılı kolonyalist fetihlerine karşı reaksiyoner olarak doğan, bunlara ve aynı zamanda ulus-devlet kurma yönündeki girişimlere karşı etkili bir savaş yürütmede bu hareketlerin önemli arasallığını İslamcı ideoloji oluşturmuştur.

Batının bilhassa 19. yüzyılda siyasal-kültürel meydan okuması ile yüz yüze gelen ve geri kalmışlığının ayırdına vara-

¹³ İslam dünyasının Batı karşısında geri kalmışlığına verilen tepkiler hakkında bkz: T. Kuran, İslam’ın Ekonomik Yüzleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s. 160-162

rak buna karşı çeşitli tepkiler geliştiren İslam dünyasında çeşitli isimler altında çoğalan dini hareketlerin belirginleşen siyasal yüzleri, siyasal İslamcılık olarak isimlendirilen dini hareketlerin alt yapısını hazırlamıştır. Nitekim soğuk savaş döneminde, Orta Doğu'da ideolojilerin egemen oluşu bağlamında, İslami geleneğin kültürel kodlarından çıkarılan imajlara dayandırılan İslami ideolojinin, uzlaşmaz bir İslam anlayışını şekillendirdiğine şahit olunmuştur.

Batılı İslamofobi bağlamının yanısıra bilhassa 11 Eylül travması ve dünyanın her yerinde bununla ilişkili terörist faaliyetler, İslam'ı radikal, şiddet yanlısı ve dışlayıcı konuma indirgemıştır. Ancak terörist örgütlerin kullandığı dini söylemin yol açtığı tahribat göz önünde bulundurulmak suretiyle Kur'an-ı yeniden düşünme ve yorumlama yönündeki istek ve çağrılar da dikkate alınmalıdır. Kur'an-ı yeniden düşünme ve anlamını¹⁴ tartışma geleneği 18. yüzyıldan beri üzerinde durulan önemli bir mesele haline gelmiştir. Aslında 11 Eylül'den sonra Müslümanlar inanç sistemleri ve dini kimlikleri hakkında medyada ve diğer kamusal forumlarda yoğun tartışmalarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu cümleden olarak İslam'ın demokrasi ile uyuşup uyuşmayacağı, insan hakları, kadının toplumsal rolü, İslam'ın bünyesinde siyasallık taşıyıp taşımadığı gibi çeşitli konular hararetli biçimde tartışılmaya devam etmektedir.

Dinin topluma göre yorumlanması ve toplumsal olana göre şekillenmesi, tabiri caizse Kur'an'ın metin (text) olmasının yanı sıra, bunun iletişim yoluyla açığa çıkan anlam zenginliği ve çeşitliliği yani yatay boyutunu oluşturmaktadır. Nitekim dinin, dinamik yaşayan bir olgu olarak toplumsal bütünün alt oluşturucularından biri olması, makro-toplumsal değişimlerden etkilenmesi ve bu doğrultuda yeni anlamlar kazanması

¹⁴ Nasr Hamid Abu Zayd, "Rethinking the Qur'an: Towards a Hermeneutics", *Islamochristiana*, 30, 2004, s. 25-45

demektir.¹⁵ Söz gelimi Kur'an'ın tedrici bir şekilde inmesini ve bazı ayetlerinin yeni durumlar karşısında neshedilmesini yirmi yılı aşkın bir süre içerisinde yaşanan değişim olgusuyla açıklamak, bundan sonra değişimin olmayacağı ve artık Kur'an'ın anlamının statikleşeceği şeklinde bir anlayışın düşünülmesinin imkansızlığı karşısında, daha sonraki yıllarda da toplumsala göre şekillenmesi devam edecektir, demektir. Bu konuda Ebu Zeyd¹⁶, İslam dünyasında geleneksel Kur'an araştırmalarında genel olarak ne tatbik edilen ne de kıymet verilen tarihsel eleştiricilik ve hermeneutik (yorumsama) yanında, semantik (anlama ait) ve semiyotik (gösterge bilim) gibi metodolojik yaklaşımları kullanmak suretiyle bir açılım sağlamıştır. O halde yeni metodolojik gelişmeler ışığında ele alınamayan Kur'an yorumlamaları ve açıklamaları iyi niyetli de olsa eksiklik içereceğinden ve belli bir yanlılığa yol açacağından bunların her zaman manipülasyon aracı olarak kullanılması riski gözden uzak tutulmamalıdır. Bu münasebetle Kur'an'ın savaş ve barışla ilgili hükümlerinin tamamen toplumsal ve tarihi şartlar çerçevesinde ele alınması, bunlarla ilgili ayetlerin belli çevre ve muhit şartları ve dönemleri çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir.¹⁷

Siyasal İslam'ın Evrimi

İslam, tarihsel süreç içerisinde çeşitli kullanımları çağrıştıran bir sözcük olmuştur. Bir anlamıyla İslam, inançlarıyla, ibadetleriyle, düşünceleriyle ve idealleriyle diğer monoteist dinler gibi evrensel bir dinin adı olmuş, bir başka bakımdan da tarihte belli bir medeniyeti belirtmek üzere kullanılmıştır. Bunların yanında, çok geniş coğrafyaya yayılmış sayısı bir milyardan üzerindeki İslam topluluğunun ismi olarak da İslam'dan söz

¹⁵ T. Alkan, "Dinde Değişim", Radikal, 8 Şubat 2006

¹⁶ Abu Zayd, "Rethinking the Qur'an...", s. 26

¹⁷ Bkz. F. Arabacı, "İslam'da Dini Bilginin Toplumsal Bağlamı", Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt III, Sayı 5, 2004, s. 1-16

edilmiştir.¹⁸ Öte yandan İslam dini kurum olarak monolitik olmayıp çeşitli faktörlerin etkisiyle hangi dönemin ya da hangi çevrenin İslam'ı gibi sorulara muhatap olacak şekilde oldukça değişik oluşumlar biçiminde bir farklılaşmayı da tecrübe etmiştir. Fıkıh alimlerinin ve teologların meydana getirdikleri İslami anlayışlarla geleneksel İslam birbirinden ayrılmakta ve günümüzde köktendinci dediğimiz grup ve hareketlerden ya da modern bir fenomen olan siyasal İslam'dan söz edilmektedir.¹⁹ İşte tam bu noktada İslami köktencilik denilen bir İslami varyasyonla terör arasında bir ilişki gündeme gelmiş bulunmaktadır. Birbirleriyle yan yana gelemeyecek türden olan bu iki sözcük arasında bir ilişkinin mevcut olup olmadığı sorusuna, marjinal olsalar da radikal İslamcı gruplara mensup olan teröristlerin İslam adına eyleme giriştiklerini açıkça belirtmeleriyle hemen olumsuz cevap verip kestirip atmak çok sağlıklı gözükmemektedir.

Nitekim bu tür terörist eylemleri gerçekleştirenlerin gerek İslami arka planları gerekse terörist yetiştiren dinci terör örgütlerinde geliştirilen dinsel söylemi ve motifleri kullandıklarını görmezlikten gelinemez. Tabi ki, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana birçok Batılı gözlemci, mesela, bunlardan oryantalist B. Lewis, analizlerini klasik İslami ikili kavram olan darü'l-İslam ve darü'l-harp arasındaki eski çatışmanın gerginliği üzerine temellendirerek neredeyse İslam'ı köktencilik ile özdeş görme biçiminde bir ön yargının kökleşmesine katkıda bulunmuştur.²⁰

Kendi ideolojik sistemlerini uygulayabilecekleri bir toplum inşa etmek, inanç sistemlerini, tüm topluma empoze etmek için siyasal güce başvurmaya dini bir yükümlülük sayan

¹⁸ Bkz. B. Lewis, "A Historical Overview", *Islam and Democracy in the Middle East*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2003, s. 208-219

¹⁹ Bkz: M. Ayoob, "Political Islam: Image and Reality", *World Policy Journal*, 21 (3) Fall 2004, s. 1-14

²⁰ B. Lewis, "The Roots of Muslim Rage", *The Atlantic Monthly*, 266 (3), 1990, s.47-60

radikal İslamcılar, geleneksel Selefiye hareketinin ilk, asli pür ve katıksız İslam formuna dönüş çağrısına ilaveten neo-Selefiye diyebileceğimiz ve kendilerinin ideolojik temelini oluşturan bu yeni anlayışla kendilerinden olmayanlarla mücadele etmeyi dini bir görev saymışlardır.²¹

İslamcılık ya da İslamcı köktencilik söylemini, Kur'an'ın 7. yüzyıldaki yorumuna dayanan ve daha çok Arabistan yarımadasının çevresel şartlarını yansıtan bir İslam toplumu oluşturma teşkil etmektedir. Bu bakımdan İslami köktenciler gerek kendi yönetimlerini gerekse tüm dünyadaki yönetim biçimlerini gayri meşru görmekte ve bunlarla mücadeleyi cihat kavramıyla dini bir emir haline getirmektedir.²² Böylece Batı'nın siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel etkilerini ilkin Orta Doğu'dan ve sonra tüm İslam dünyasından silmek ve dini prensiplere dayalı bir yönetimi gerçekleştirmek İslamcılığın ana hedeflerini oluşturmaktadır. Buna göre Militan İslamcı hareketler kendi kuracakları İslam devletinin darü'l-İslam'ı temsil ettiğini buna karşılık dünyanın geri kalanının ise darü'l-harp olarak her türlü saldırının meşru hedefi haline getirileceğine inanmaktadır.²³

Kökleri 19. ve 20. yüzyıllardaki sosyo-politik şartlara uzanan ve Batı ile İslam dünyasının askeri, siyasal, ekonomik, kültürel ve entelektüel etkileşiminin sonucunda meydana gelen siyasal İslam her ne kadar İslam dünyasını Müslümanlaştırma hedefine yönelik hareket ediyor gözükse de, İslamî milliyetçiliklere (İslamo-nasyonalizm) dönüşerek radikalleşmişler-

²¹ Bkz: D. Zeidan, "A Comparative Study Selected of Themes in Christian and Islamic Fundamentalist Discourses", *British Journal of Middle Eastern Studies*, Vol. 30 (1), s. 43-80

²² İslamcılığın soy ağacı ile ilgili olarak bkz: L. Diamond, *Islam and Democracy in the Middle East*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2003, s. 285-287

²³ C. Bennett, "The Concept of Violence, War an Jihad in Islam, Dialogue and Alliance, 18 (1), Spring/Summer 2004, s.38

dir.²⁴

Dini temelli şiddet ve terörün siyasal ve sosyo-ekonomik nedenleri yanında kültürel-dini kaynaklarının da olabileceği ve terörist eylemlerde bulunanların kaynak mobilizasyonu teorisi çerçevesinde dini yönden motive edildikleri bilinmektedir. Siyasal İslam fenomeni, sosyal faktörlere ilaveten, eğitimin artması ve kentleşmenin etkisiyle bunların bilincinde olma, onu protesto ve muhalefet hareketine dönüştürme gibi diğer değişkenleri hesaba alan daha karmaşık bir açıklamayı içerir. İslam coğrafyasında militan İslamcı grupların orijinleri ile ilgili sosyo-ekonomik açıklamaya dayalı yoksunluk teorisinin katkısı yanında, bu tür oluşumların meydana geldiği lokal çevrenin kendine özgü sosyal, ekonomik ve siyasal faktörleri ve ilişki ağları da dikkate alınmalıdır.²⁵ Buna göre, gerek İslamcı militanların arka planı, gerekse lokallik içeren radikal İslamcı oluşumlar hakkında yapılacak dikkatli bir gözlem sonucunda, bunların toplumla entegre olamamış, parçalar halinde yaşayan kabile ve mezhep kimliklerini dini ideoloji formu altında yeniden ürettikleri anlaşılır. Bu nedenle toplumsal tabakanın hangi basamaklarından devşirilirse devşirilsin, intiharı ya da başka türlü terör yöntemini benimseyerek eyleme girişen teröristin, özelde bağlı olduğu bir grubun ya da cemaatin genelde Müslüman dünyasının iyiliği için ölüme gitmeye ikna edilmesinde bu olgu önemli rol oynamaktadır.²⁶

Öte yandan İslam coğrafyasında bilhassa Arap Ortadoğu'sundaki verili yönetimlerin baskıcı karakteri, kanun çerçevesinde belirlenmiş demokratik protesto ve muhalefet biçiminin olmayışı, basınının sesinin kısılması gibi faktörler, sosyo-ekonomik ve siyasal hedeflerine ulaşmak için İslam adına terö-

²⁴ Ayoob, "Political Islam", s. 2

²⁵ Dinci terörizmin sosyo-ekonomik ve siyasal kökleri için bkz: Anwar Alam, "The Sociology and Political Economy of Islamic Terrorism in Egypt", *Terrorism and Political Violence*, Vol. 15 (4), Winter 2003, s. 114-142

²⁶ M. Belge, "Yoksulluk ve Yoksunluk", *Radikal*, 20.07.2005.

rist yöntemleri kullanan İslamcı militan grupların sayısını artırmaktadır. Bu militan İslamcı hareketler, sekteryan bir yapılanma tipinde gelişme gösterdiklerinden, dini metinlerin bağlamından çok literal anlamları üzerine yoğunlaşmaktadırlar. Bu bakımdan dini metinleri yorumlamaları, dar görüşlü, dışlayıcı, yalnızca kendilerinin dini hakikati temsil ettiklerine inandıkları bir çevre içerisinde cereyan etmektedir.²⁷ Ayrıca bu hareketler sekt tipi karakterde olduklarından kendi dışındaki dini otoriteler ve din anlayışlarına pek itibar etmemekte, dini metinlerin literal anlamlarına dayanarak ideolojilerini temellendirmektedirler. Bu sebeple grup içerisinde sembolik etkileşim yoluyla üretilen dinsel yorumlara bağlanan, ancak iyi bir din eğitimi almamış olan bu dinci militanlar, dar bir grup çerçevesinde sosyalleşmekte ve giderek radikalleşmektedirler. Sosyal olayların birçok nedenleri olabileceği ve bu sebepten dolayı tek girdili açıklamalarla sağlıklı sonuçlara ulaşılamayacağını belirttikten sonra, İslam'ın terörizmle özdeşleştirilemeyeceğini ancak, dinin de bu tür eylemlerde bulunanları manipüle etmek üzere kullanıldığını ifade etmek gerekir.²⁸

Bütün bu gelişmeler siyasal İslam, İslami köktencilik ya da İslamcılık olarak bilinen ve giderek İslam dünyasında yayılan bir hareketin gelişmesine katkı sağlamıştır. Buna göre siyasal İslam ya da İslamcılık, İslamiyet'i bir din ya da inanç sisteminden ziyade siyasal bir ideoloji olarak tanımlama girişimidir.²⁹ Radikal dinci ideolojiler, dini-kültürel, siyasal ve sosyo-ekonomik köklere sahip olarak siyasal ve sosyal meseleler üzerinde yoğunlaşmıştır. Böylece, lider rolündeki İslamcı ideologlar vasıtasıyla mümkün olduğu kadar kendi dışındakilerle bağlarını koparmaları telkin edilen ve dini ideoloji adına

²⁷ Sekteryan dini tipoloji için bkz: K. Roberts, "Religion in Sociological Perspective", Wadsworth Publishing Company, California, 1990, s. 154

²⁸ M.Juergensmeyer, Terror in the Mind of God, University of California Press, 2000, s.10

²⁹ Ayoob, " Political Islam", s. 1-14

terörist faaliyetlere girişen bu eylemciler,³⁰ Batılı etkilerden İslam dünyasını kurtarma mücadelesinde ahlakçı ve kültürel tavır içerisinde siyasal faaliyetlerini meşrulaştırmak istemişlerdir. Aslında batı ile teması en fazla teknolojik ve bilimsel alanla sınırlayan bu tür İslamcı hareketler, kültürel ve moral değerler anlamında geliştirdikleri dini ideoloji çerçevesinde bir yandan destek tabanlarını gerçekleştirmeye çalışırken, bir yandan da bağlılarını kapalı etkileşim alanlarında radikalleş-tirmektedirler.

İslamcılık kavramı, başlıca radikal Mısırlı İslamcı ideoloğ Seyyid Kutub (1906–1966) ve Müslüman Kardeşler örgütünün kurucusu Hasan el-Benna (1906–1949)'nın düşüncelerinden ve cihat kavramına ilk sistematik olarak yaklaşan Pakistan'ın Hindistan'dan ayrılması için mücadele eden bir başka İslamcı yazar Mevdudi (1903-1979)'nin fikirlerinden etkilene-rek ortaya çıkmıştır. Şüphesiz İbn Teymiye'nin, dini kuralları uygulamayan bir yönetimi devirmek için şiddete başvurmayı salık veren cihat kavramsallaştırması çerçevesinde siyasal İslam'ın ana hedefi, İslami bir devlet kurma biçiminde özetlenebilir.³¹

İslam aleminde radikal akımlara ve küresel cihatçı ideolojiye giden tarihi ve lokal yollar iyi incelendiğinde, bunlar üzerinde bir yandan kendi şartlarını yansıtan çeşitli mikro İslamcı köklerle, diğer yandan da Orta Arabistan'da Muhammed b. Abdi'l-Vahhab (1703–1792) tarafından kurulan Selefiyeci ideolojiye oturtularak bir Arap-İslam devletinin kurulmasında etkili olan Vahabilik hareketinin ve Hint-alt kıtası İslamcılığının izleri görülür. Aslında İslam coğrafyasının çeşitli bölgelerden birçok kimsenin 16. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar Hameyn'de meskun, daha çok Hanbeli ekole mensup ulemanın ders hallerine katılarak bunlarla etkileşime girdiği ve bölgesine dön-

³⁰ Belge, "Yoksulluk..", Radikal, 20.07.2006.

³¹ Bennett, The Concept of Violence, s. 44-46

dükten sonra da saf ve arındırılmış ilk İslam'a dönüş yönünde faaliyetlere giriştikleri bilinmektedir.

Mısır orijinli İslami modernizm de Ezher'de dini eğitim almak üzere gelenler vasıtasıyla İslam dünyasının çeşitli yerlerine taşınmıştır. Öte yandan Seyyid Kutub, Hasan el-Benna ve Mevdudi gibi Orta Doğu ve Hint-alt kıtasında sömürgecilik deneyimi çerçevesinde yetişmiş İslamcı ideologların kitapları 1980'li yıllara kadar çeşitli dillere tercüme edilerek tüm İslam dünyasına yayılmış ve buralarda çekirdek militan kadroların oluşumunda etkili olmuştur. Böylece, Vahabiliğin sosyal ve kültürel muhafazakarlığı ile Kutub ve Mevdudi çizgisindeki siyasal radikalizmin birleşmesi siyasal İslam'ın militan versiyonunu üretmiştir.³²

Nitekim ülkemizde 2003 yılında kanlı terör eylemini gerçekleştiren teröristlerin yargıya intikal etmiş ifadelerinde El-Kaide ve türevleri olan radikal dinci terör örgüt liderlerinin ve ideologlarının neo-Selefiyeci yazıları ve söylemlerinden etkilendiklerini belirtmeleri, İslam adına yapılan terör vahşeti üzerinde dini ideolojinin etkisini göstermesi bakımından dramatik bir örnektir. Bu münasebetle ideolojilerin süprem değerlerle ilişkilendirilmeleri sonucu terörizmin çok tehlikeli bir boyut kazanacağını belirtmekte yarar vardır. Geride bıraktığımız asrın son 10'lu yıllarında kitle iletişim teknolojisi devriminin etkisiyle, ilkin lokal mahiyette olan ancak Rus-Afgan savaşından sonra evrensel ölçeğe taşınan ve 11 Eylül 2001 olayları ile doğruğa tırmanan dini motifli terörist eylemlerin tüm dünyayı terdirgin ettiği acı bir gerçektir.

Radikal Oluşumların İslamî Dili

Başta Bush ve Blair olmak üzere Batılı liderlerin terörizmle küresel boyutta giriştikleri mücadelenin İslam dini ve

³² Ayoob, "Political Islam", s. 4

Müslümanlara karşı bir saldırı olarak anlaşılmaması gereği yönündeki demeçleri, Batı dünyasında daha önce değindiğimiz ön yargı kalıpları çerçevesinde ortaya çıkan İslam karşıtı çeşitli görüşleri pek fazla gizleyememiştir. Bu yolda atılan politik adımlar ve verilen demeçler bağlamında bu görüşler, terörizme karşı savaşın haçlı seferleri gibi algılanması, Batı Medeniyetinin İslam Medeniyetinden üstün olduğunun belirtilmesi ve İslam'ın bir din olarak terörizmi beslediği şeklinde üç başlık altında toplanmıştır.³³ Dinci terörizmin temel nedenleri arasında sayılan Arap-İsrail çatışması gibi siyasal nedenler; Batı'nın kültürel yönden dünya egemenliğine karşı çıkma gibi nedenler; yabancılaşma, yoksulluk, yoksunluk, gibi sosyal nedenler üzerinde şüphesiz durulmalıdır.³⁴ Ancak radikal İslamcı hareket liderlerinin kullandıkları dini söylemle taraftarlarını siyasi yönden motive etmeleri, konunun bu boyutu üzerinde de ciddi olarak durulmasını zorunlu hale getirmektedir

Radikal İslamcı gruplar dini stoktan elde ettikleri kavramları kendi ideolojik yönelimlerine göre yeniden yorumlayıp güncelleştirerek şiddeti meşrulaştırmışlar ve taraftarlarını istedikleri yönde güdülemeyi başarmışlardır. Buna göre birçok İslamcı terörist grup, İslam dünyasının bugünkü geri kalmışlığını, İslam'ın temeli olarak gördükleri cihadı, ihmal etmelerine bağlamışlardır. Başarının yolunun silahlı mücadeleden geçtiğini ve Müslümanlıktan uzaklaşmış saydıkları yöneticilerini iktidardan uzaklaştırmak için şiddete başvurarak terörist eylemi dini bir görev sayan radikal hareketler bilhassa gençleri kötü emellerine alet etmişlerdir. Öte yandan çeşitli isimler altında örgütlenen İslamcı oluşumlar, modernleşme adına her

³³ A. Saikal, "Islam and the West: Conflict or Cooperation?", Palgrave Macmillan, 2003, s. 14-15

³⁴ S. Bar, "The Religious Sources of Islamic Terrorism", Policy Review, 125 June/July 2004, s. 27-38; Ayrıca Radikal gazetesi yazarlarından Nuray Mert'in din ve terör hakkındaki yazılarına bkz. "İslamcı Terör' Terörü", 25.11.2003; "İslamî Tehdit Var mı?", 4.12.2003; "Komplo Teorisi ve Terör", 2.12.2003.

türlü yeniliği bidat kapsamında değerlendirmişler, bunları bilerek ya da bilmeyerek benimseyenlerin dinden çıkmış olduklarına hüküm vererek cihadın alanını genişletmişler, herkesi terörün hedefi haline getirmişlerdir.

Faaliyetleriyle ülke içerisinde halkın büyük çoğunluğunun tepkisini çeken teröristler taktik değiştirip dış hedeflere yönelmişler, İslam dünyasının çeşitli şekillerde batı'nın hem fiziki hem de kültürel bakımdan istilasına uğradığını dile getirip mücadelelerinin Müslümanları Batı'nın her türlü istilasından kurtarmaya yönelik olduğunu belirtmişler ve geniş halk kitleleri arasında nüfuzlarını artıma yoluna girişmişlerdir. Bu bakımdan bir yandan klasik cihat söylemine dört elle sarılarak bu yolda mücadelenin her Müslüman üzerine farz olduğunu, bir yandan da neo-cihatçı dediğimiz bir anlayışı benimseyerek yönetimleri devirip yerine din devleti kurmayı amaçlayan bir silahlı örgütlenmenin şart olduğunu her fırsatta belirtmek suretiyle terörist faaliyetlerini meşrulaştırmaya ve bu suretle de halkı mobilize etmenin mümkün olabileceğine inanmışlardır. Ayrıca, gerçek Müslümanları, din kurallarına dayandırılmayan siyasal sistemle mücadele edenler olarak vasıflandıran bu militan dinci örgütler, terörizmi meşrulaştırma yolunda sembolik anlamlarla yüklü geleneksel tekfir, cahiliye, darü'l-İslam, darü'l-harp, cihat, hakimiye gibi tarihsel, toplumsal arka planı çerçevesinde geliştirilmiş dinsel kavramları kendi anlayışları doğrultusunda yeniden yorumlayarak bunları, halkı istismar edebilecekleri dinsel ideolojilerinin temel oluşturucuları haline getirmişler böylece statükoya meydan okumak istemişlerdir.³⁵

Militan İslamcı akımlar, tüm toplumu cahiliye kapsamında değerlendirerek³⁶ şiddetin meşru hedefi haline getir-

³⁵ D. Zaidan, "A Comparative Study of Selected Themes in Christian and Islamic Fundamentalist Discourses, British Journal of Middle Eastern Studies, Vol. 30 (1), 2003, s. 47

³⁶ Kutub'a özgü cahiliye kavramsallaştırması hakkında bkz: T. Butko, "Revelation or Revolution: A Gramscian Approach to the Rise of Political Islam",

mekte, kimisi de sadece yöneticileri, rejimleri ve bunların destekçilerini hedef almaktadır. İslamiyet'ten önceki dönemi vasıflandırmak üzere kullanılan cahiliye kavramı, daha sonraki her bir dini hareketin buna Hıristiyanlıkta dahil yalnızca kendisinin dini hakikati temsil ettiğini, kendilerinden olmayanların ya da kendilerinden önceki dönemin cahiliye olduğunu iddia etmişlerdir.³⁷ Radikal İslamcı hareketlerde bu görüşün benimse-nip kökleşmesinde, yaşamının ilk 40 yılını cahiliye dönemi olarak değerlendirip,³⁸ bu dönemde edindiği bilgileri İslam dışı sayan ve bu tür bilgi ve bilgi kaynaklarıyla mücadele etmeyi dini bir görev olarak değerlendiren Mısırlı radikal İslamcı ideolo-g Seyyid Kutub'un görüşleri etkili olmuştur. Radikal grupların cihat kavramı hakkındaki görüşleri, müdafaaya yönelik silahlı mücadele veya nefis mücadeleleri biçimindeki geleneksel anlamının ötesinde devleti ele geçirmek maksadıyla şiddet içeren saldırgan tutumun ifası şeklindedir. Esas itibarıyla militan İslamcı gruplar cihadı, tüm inançsızlara hatta görüşlerini paylaşmayan, dolayısıyla dinden dönmüş olarak gördükleri Müslümanlara karşı, hilafet kuruluncaya kadar devam edilmesi gereken bir araç olarak Müslümanlar üzerine farz olan dini bir vecibe şeklinde yorumlamışlardır.³⁹

Kökleri İbn Teymiye'ye uzanan Vahabi-Selefi fanatikler, radikal İslam'ı beslemiş ve buradan da köktendinci gruplar kendilerini gerçek bir halifenin liderliği altında, dini kuralların uygulandığı evrensel bir topluluk oluşturmak için mücadeleye girişen gerçek İslam'ın öncüleri olarak görmüşlerdir. Aşırı İslamcı militanlar otoriteyi ele geçirme mücadelelerinde meşru

British Journal of Middle Eastern Studies, Vol. 31 (1), May 2004, s. 48-49

³⁷ Bennett, "The Concept of Violence", s. 45

³⁸ Calvert, "The Mythic Foundations of Radical Islam", s. 40

³⁹ Cihatla ilgili olarak bkz: M. Knapp, "The Concept and Practice on Jihad in Islam", Parameters, 33 (1), Spring 2003, s. 82-95; C. Bennett, "The Concept of Violence, War an Jihad in Islam, Dialogue and Alliance, 18 (1), Spring/Summer 2004, s. 31-56

saldırı araçları olarak gördükleri şehitlik ve intihar bombacılığını şehitlikle bir görerek terörizmi dini temele yerleştirmek istemişler, kutsal olmayan amaçlar için İslam'ı kullanmışlardır.⁴⁰

İran devriminin ideologlarından olan Ali Şeraiti, şehitliği pasif bir durumdan, aktif bir biçime kaymada seferber edici bir güç olarak görmüş, bunu her yerin Kербela, her ayın Muharrem, her günün Aşure olduğunu belirten söylemi ile yüceltmişlerdir. Bu kavramlar Lübnan'da Hizbullah örgütü ve Filistinli militan İslamcı gruplar (Hamas., El-Cihat) ve daha sonra bin Ladin ve El-Kaide ve türevleri olan Sünni örgütler tarafından iç ve dış hedeflere karşı yönlendirilen saldırılarda yoğun bir biçimde kullanılmaya başlamıştır.

Radikal İslamcı ideolojilerin ya da küresel cihatçı ideolojinin oluşum ve gelişmesinde bu grupların liderlik kadrolarının söylem, demeç ve fetvalarının yanı sıra başta Suudi Arabistan olmak üzere diğer Orta Doğu Arap ülkelerinde etkili olan ulema arasında intihar terör eylemlerinin meşruluğu hakkında bir konsensüs olmamasına karşın, giderek bu hareketin mazur görülebilir olduğu yönünde bir gelişmenin varlığı da verilen vaazlar ve fetvalarla anlaşılmaktadır. Böylece intihar eylemleri, şehitliğin geleneksel anlamından tamamen uzaklaştırılmış olarak onunla eş değer yapıp meşrulaştırılmasıyla dini terörizm çok tehlikeli bir boyuta taşınmış ve din siyasal istismarın bir vasıtası haline getirilmiştir.

Türkiye Cumhuriyet'inin kurucusu ulu önder Atatürk, Sıffin savaşında Muaviye'nin askerlerinin Kur'an-ın sayfalarını mızrakların ucuna dikerek dini siyasete alet ettiklerini, bundan böylede müstebit hükümdarların münafık, menfaatlerine düşkün habis ve imansız hocalara kendi lehlerinde siyasal içerikli fetvalar verdirerek yüce dinimizi bozduklarını⁴¹ veciz bir

⁴⁰ Esposito, "Unholy War...", s. xii.

⁴¹ S. Kantarcıoğlu, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Programlarında Kültür",

şekilde dile getirmekte ve din istismarcılığının toplum sağlığı üzerinde yapacağı tahribatla ilgili çok önemli tespitlerde bulunmaktadır.

Dini siyasete alet ederek insanlık dışı cinayetlere girişmek ve değerli bir varlık olan insanlar arasında korku ve endişe yaymak, kısacası dini içerikli terörizm belasından kurtulmak için kısa vadede asker tedbirlere başvurmanın yanısıra, radikal dinci oluşumların çarpıttıkları dini söylemin, ruhuna uygun biçimde yorumlanması, uzun vadede alınması gereken dini-kültürel tedbirlerden biri olarak düşünülebilir. Tarihsel ve toplumsal şartların bir ürünü olarak ortaya çıkan siyasal gelişmeler bağlamında üretilen ne Sünni Hilafet teorisi ne Şii İmamet teorisi⁴² ne de her iki kesimdeki çeşitli varyasyonlarıyla cihat teorisi dinin bir parçası ya da kuralı olamayacağı gibi belli tarihi dönemlerde karşılaşılan perakende konuları çözmek üzere ileri sürülen çözüm önerileri de bugün için Müslümanların beklentilerine cevap verebilecek durumda değildir. O halde dini, bir ahlak, din ve inanç sistemi olarak görüp, bu kurumun asli anlamında uzmanlaşmış, dinle siyaseti birbirine karıştırmayan ve toplumsal hayatı dinle düzenleme yerine, çözümün bilimsel verilere bırakılması gerçeğini kabul eden, donanımlı, bilgili, nitelikli, modern dünyadan haberdar din adamlarının Kur'an hakkında sağlıklı yorum yapabilmesi ve düşünce üretebilmesi mümkündür.

Siyasal İslamcı oluşum ve örgütlerin anlayışları hilafına, cihadın Müslüman olan ve olamayanlara karşı yönlendirilen bir kutsal savaş olmadığını ve Hz. Muhammed'in ifadesiyle bir nefis mücadelesi olduğunu ve bireyin doğruluk, dürüstlük, hoşgörü, adalet, çalışkanlık, insan hakkı gibi değerleri içselleştirmesi yönünde bir gayret olarak değerlendirilmesinin altı ç-

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1987, s. 105

⁴² M. Yılmaz, "Mezhep Fanatizmi", Hürriyet, 3 Mart 2006,

zilmelidir. Çünkü İslam dini, bireysel inanç güdüsüyle ganimet beklentisiyle, ya da İslami bir topluluk oluşturma, intikam duygusu gibi başka istek ve taleplerle savaşı veya herhangi bir şiddet kullanımını yasaklamıştır.

Müslüman olsun veya olmasın insanların fiziksel güvenliklerini ve kamu sağlığını bozucu ve tehdit edici her türlü eylemin, bu arada teröre yönelik intihar saldırılarının bağışlanması mümkün olmayan büyük günah olduğunun belirtilmesi⁴³ ve bu tür eylemlerde bulunanların ebedi olarak cehennemde kalacakları hususu her fırsatta dile getirilmelidir. Aynı şekilde terörist faaliyetlere yönelik her türlü kaynağın ve mali desteğinin ve din adamları tarafından yapılan vaazlarla, verilen demeçlerle bu akımlara bir sempati oluşturma gayretlerinin, bizzat bunlara katılmak anlamına geleceği ve büyük bir insanlık suçu olarak affedilmesi mümkün olmayan büyük günah olduğu daima hatırdan tutulmalıdır.

İçinde bulunduğumuz yüzyılda insanlığın karşısına çok ciddi bir tehdit olarak dikilmiş olan dini terör, anti-modernist, anti-demokratik ve anti laik tavırlar sergileyen, ulus-devlete tepkisel karşıtlığı içeren siyasal İslamcı veya dini motifli radikal oluşumlar gibi çeşitli kategoriler altında örgütlenen dini hareketler, demokratik laik Cumhuriyet'e karşıdırlar. O halde bu tür hareketlerin kamu sağlığını tehdit edici faaliyetlerinin ve radikal İslamcı hareketlerin ve bunların uzantısı olan dinsel terörün üstesinden gelebilmek için güçlü bir demokratik, laik ve sosyal hukuk devletinin varlığına ihtiyaç vardır.

Atatürk öncülüğünde Cumhuriyet'in elit kadrosunun tizlikle takip ettiği din politikası çerçevesinde Cumhuriyet'in temel değerleri arasında yer alan laiklik prensibi çerçevesinde Türkiye'de İslamcı akımlar pek gelişme imkanı bulamamışlardır. Özelde Orta Doğu'da, genelde İslam coğrafyasında, İslamcı

⁴³ Bu konuda "...kendinizi öldürmeyiniz" mealindeki Nisa Suresi 9. ayet örnek olarak verilebilir.

hareketler etrafında örgütlenen siyasal muhalefet, eğitim ve hukuk alanında ikili bir yapı ortaya çıkararak reformcu çabaları engellemiştir. Böyle bir dual yapıda ve dinin, siyasetin aracı haline getirildiği ortamlarda, her türlü siyasal dinci oluşumların serpilip gelişmesi için uygun zemin var demektir. Ulusu ve toprağıyla bölünmez bir bütün olan Türkiye Cumhuriyetini yıkıp yerine din esasına dayalı bir devlet ve toplum kurmayı amaçlayan siyasal ve dini oluşumlarla etkili mücadele yolu, toplumda ikili yapıya fırsat vermeyen böylece dini muhalefeti engelleyen ya da faaliyetlerini cılız bırakan reform programlarının kararlılıkla uygulanmaya devam edilmesi laikliğe dayalı cumhuriyetçi değerlerin ulus-devlet modeli çerçevesinde tüm kurum ve kurallarıyla yaşatılmasından geçmektedir.